

MIROSLAV KURELAC

IZVORI ZA HISTORIJU SREDNJEGA VIJEKA
JUGOSLAVIJE U DJELU A. POTTHASTA
»BIBLIOTHECA HISTORICA MEDII Aevi«

Djelo Augusta Potthasta »Bibliotheca historica Medii aevi« služilo je čitavo jedno stoljeće kao priručnik pri proučavanju i upotrebi srednjovjekovnih izvora i bilo je vrelo informacija i za naše srednjovjekovne izvore. Danas kad je započeto obnavljanje ovog poznatog djela pokretanjem izdanja jednog novog Repertorija srednjovjekovnih izvora, potrebno je osvrnuti se na značaj pojave i sadržaj Potthastova priručnika, naročito s obzirom na to što su u njemu objavljeni podaci o izvorima za historiju srednjega vijeka naroda Jugoslavije. To se čini još potrebnijim zbog toga što se kod nas nitko nije opširnije osvrnuo na Potthastovo izdanje i, koliko je poznato, ne postoji o njemu ni studija ni prikaz. Budući da je Potthast u svom priručniku registrirao naučne rezultate u proučavanju izvora srednjega vijeka uopće, i pojedinih naroda napose, postignute do pred kraj 19. stoljeća, ovaj će osvrt biti ujedno i mali prilog historiji naše srednjovjekovne fontologije toga doba. U tom svjetlu lakše će se uočiti značenje izdanja novog Repertorija srednjovjekovnih izvora, čiji je prvi svezak u proljeće 1962. godine izašao iz štampe.*

POJAVA I STRUKTURA POTTHASTOVE »BIBLIOTEKE«

Djelo A. Potthasta »Bibliotheca historica Medii aevi«, ili prema rječiti-
tjem drugom naslovu »Wegweiser durch die Geschichtswerke des euro-
päischen Mittelalters«, izašlo je prvi put u Berlinu 1862. godine. Nastalo
u doba procvata historijske nauke, u doba utvrđivanja njenih naučnih
metoda, ovo djelo odgovaralo je potrebama tada sve intenzivnijeg istra-
živanja i kritičke obrade historije na temelju izvora. Publiciranje izvora

* Prikaz izdanja novog Repertorija i s tim u vezi stanja naše srednjovjekovne
fontologije donijet ću kao nastavak ovog rada u idućem broju Zbornika.

doseglo je tada već velike razmjere i naučnu visinu. Posvuda se počele osnivati historijska društva radi izdavanja izvora, pokretali su se zbirke izvora i časopisi namijenjeni objavljivanju izvora i pisale rasprave o njima. U velikom mnoštvu vrijedne i nevrjedne građe, objavljene na kritički i nekritički način, u mnoštvu djela, rasprava, naučnog i diletantskog karaktera, u velikom broju priručnika potrebnih za znanstvenu obradu historije i primjenu naučnih metoda, osjećao se manjak priručnika koji bi sve rezultate registrirao i osjećala se potreba jedne sigurne naučne orijentacije. Potthast je htio doskočiti upravo tom nedostatku i potrebi.

U svojem priručniku obuhvatio je historijske izvore čitave Evrope nastale u razdoblju 375–1500 godine, a ograničio se na obradu srednjovjekovnih historijskih djela, tzv. izvora drugog reda kao što su anali, kronike, historije i srodna djela narativnog karaktera (putopisi, govori, teološka i filozofska djela, literarna djela, pisma, zakoni, nekrolozi i sl.), koja se obično čuvaju u bibliotekama (nasuprot ispravama i dokumentima, koji se čuvaju u arhivima), a koje Potthast nije u svom djelu uzeo u obzir. Posebnu pažnju posvetio je životopisima, uglavnom hagiografskim djelima, koje je zasebno izdvojio i obradio pod naslovom »Vita«.

Potthast je podijelio priručnik u dva osnovna dijela: prvi, u kojem se navode zbirke izvora i drugi dio, u kojem se obrađuju pojedini izvori. K tomu je u »Dodatku« uvrstio razrađene popise naprijed citiranih izvora.

U prvom dijelu, pod naslovom »Sammel- und Miscellanwerke der Geschichtsschreiber des Mittelalters«, zbirke izvora navode se u tri grupe: A) zbirke općeg sadržaja za Evropu, B) zbirke za pojedine zemlje i pojedina historijska razdoblja i C) obrada važnijih zbirki abecednim redom. U A- i B-grupi donose se samo popisi, tj. citiraju se samo naslovi zbirki, a citiraju se osim njih i priručnici, bibliografije i druga važna pomagala za rad na izvorima srednjega vijeka. Također se unutar ovih popisa, pod posebnom rubrikom »Erläuterungsschriften«, citira značajnija literatura, tj. glavna opća i specijalna djela o izvorima, kao i važniji časopisi koji objavljuju izvore i fontološke studije. Pod C), gdje se zbirke navode abecednim redom s tačnim iscrpnim naslovom, nalazi se njihov detaljan opis. Za svaku zbirku donijet je sadržaj (katkada vrlo detaljan, naročito za velike zbirke kao Monumenta Germaniae historica, Acta sanctorum, Migne, Muratori, Fontes rerum Austriacarum, Rerum Britannicarum scriptores), bilješka o naučnoj vrijednosti, odnosno upotrebljivosti zbirke i često literatura koja se na nju posebno obazire.

Drugi je dio ujedno i osnovni dio čitavog priručnika. U njemu se, pod naslovom »Sonderausgaben und Nachweis der einzelnen geschichtlichen Schriften des Mittelalters . . .«, citiraju i obrađuju pojedini izvori, i to svaki napose, svrstani abecednim redom. Za svaki izvor donose se, uz naslov, podaci o autoru i podaci o djelu, kao i bilješke o sadržaju i vrijednosti djela. Zatim slijede u posebnim rubrikama podaci o rukopisu, izdanju i eventualnom prijevodu. Na kraju stoji rubrika za literaturu, gdje se citiraju djela i kritičke rasprave o autoru ili o izvoru. U rubrici

za rukopise donosi se signatura biblioteke u kojoj se rukopis čuva i uz to se navodi rasprava koja se napose bavi opisom ili kritikom rukopisa. Izdanja se citiraju kronološkim redom s kratkim upozorenjem o karakteru izdanja, njegovoj potpunosti, naučnoj vrijednosti, rijetkosti i sl. Literatura se citira alfabetskim redom, a uzeta su u obzir samo naučna djela i kritičke rasprave objavljene, bilo napose, bilo u časopisima i zbornicima.

Posebni dodatak uvršten na kraju priručnika, nosi naslov »Quellenkunde für die Geschichte der europäischen Staaten während des Mittelalters« a donose se u njemu popisi izvora unutar rubrika za pojedine države, zemlje, narode, događaje, pokrete i sl. Izvori slijede unutar svake rubrike kronološkim redom. Glavne rubrike su ove: Literaturgeschichte, Universalgeschichte, Kirchengeschichte, Deutschland, Schweiz, Frankreich, Italien, Spanien, Portugal, Gothen, Vandalen, Normanen, England, Niederlanden, Dänemark und Island, Schweden und Norwegen, Böhmen, Ungarn, Polen, Russland, Dalmatien, Türkei, Juden, Hunen, Langobarden, Geschichtswerke des Occidents über die Kreuzzüge, Geschichte des Byzantinischen Kaiserreiches, Autobiographien, Publicistische Schriften, Fürstenerziehung, Reisen, Vermischtes.

Gore opisani raspored Potthastove Biblioteke i podjela na zbirke izvora, pojedinačna izvori i dodatak osnovni je raspored Potthastova djela. Ovako koncipirano i izrađeno ono je brzo steklo velik znanstveni ugled. Prvo izdanje primila je historijska kritika vrlo povoljno i bilo je uskoro razgrabljeno. Godine 1868. izdao je Potthast suplement u kojem je uz dopune izvorima izdao i razne popise srednjovjekovnih svetkovina, papa, njemačkih careva i kraljeva itd. Na drugo izdanje trebalo je čekati nekoliko desetljeća. Potthast ga je uspio izdati 1896. godine, i to u dva sveska.¹ Ovo drugo »poboljšano i povećano izdanje« znatno je poraslo i sadržajem i obimom. Od 1010 strana prvog izdanja popelo se drugo na 1749 strana i to većeg formata. Djelo je popunjeno, s obzirom na ranija izdanja, izostavljenim ili još tada neobrađenim izvorima i novijom literaturom i izdanjima za već uvrštene izvore razdoblja od 1862. do 1896. g. Potthast nije smatrao da je time ujedno iscrpna čitava srednjovjekovna literatura i da nisu potrebne veće ili manje dopune, ali je bio uvjeren da je osnovna grada ovdje, i da će ona služiti kao putokaz znanstvenom radu uopće a naročito kao putokaz mladim generacijama historičara. Njegova »Biblioteka« bila je u neku ruku, koliko se to za takvu vrst priručnika može reći, zaokruženo djelo. Osim toga, što je bilo popunjeno, iskristalizirala se i njegova unutarnja struktura, koja nije doživjela bitne promjene, ali se riješila izvjesnog balasta i postala preciznija u terminima. Snabdjeveno mnoštvom podataka, izrađeno u cjelini vrlo savjesno i svestrano, drugo je izdanje naišlo poput prvog na velik odjek u naučnim krugovima i od tada Potthastova Biblioteka po-

¹ Prvi svezak drugog izdanja izašao je 1895. godine, a drugi 1896. Čitavo djelo dobilo je 1896. godinu kao godinu izdanja. Budući da su prve recenzije na temelju prvog sveska izašle već 1895. g. navodi se katkada kao godina izdanja 1895/96.

stala je jedan od opće priznatih svjetskih priručnika za znanstvenu obradu srednjovjekovnih izvora i historije uopće. Potthast je umro dvije godine nakon drugog izdanja tog svog životnog djela; i od tada do danas nitko nije uspio nastaviti taj golem posao.² Djelo je međutim ostalo i dalje u znanstvenoj upotrebi i potreba za njim nije prestajala do najnovijeg doba. O tome svjedoči štampanje anastatskog izdanja poslije drugog svjetskog rata.

Trajna vrijednost Potthastove Biblioteke međutim nije samo u tome što je bila i što je još i danas vrelo naučnih podataka za srednjovjekovne izvore čitave Evrope, već i u tome, danas može se reći ponajviše u tome, što je u tom priručniku sabran sav onaj trud mnogobrojnih generacija koje su radile na historiji srednjega vijeka, posebno njenih izvora, i što predstavlja doista »divovski spomenik znanstvenog stremljenja« onog stoljeća u kojem je historija dobivala znanstvene temelje i upravo na kritici i obradi izvora, posebno srednjovjekovnih izvora, utvrđivala svoje znanstvene metode.

NAŠI SREDNJOVJEKOVNI IZVORI I HISTORIOGRAFIJA U »BIBLIOTECI« A. POTTHASTA

Imajući pred očima značenje gore iznesenih činjenica, nije nevažno pitanje kako su u Potthastovoj »Biblioteci« doneseni podaci o našim izvorima za historiju srednjega vijeka i u kojoj je mjeri u tom priručniku zastupana naša historiografija, odnosno srednjovjekova fontologija, posebno ona do kraja devetnaestoga stoljeća. Kakvo obavještenje mogu ondje dobiti medievisti o izvorima za historiju srednjega vijeka naroda Jugoslavije.

U »Dodatku« na kraju priručnika, koji, kako je već izloženo, ima svrhu da omogući i olakša upoznavanje i pronalaženje u osnovnom djelu »Biblioteke« obrađenih izvora, za naše zemlje postoji jedna posebno izdvojena rubrika: »Dalmatien«. Također su unutar rubrike »Oesterreich« donijeti posebni naslovi »Steiermark«, »Kärnthen«, »Illyrien« za slovenske zemlje i Istru. Za ostale naše zemlje, narodne skupine i državne tvorevine nema zasebne rubrike. Ne može se naći niti pokaznica koja bi upućivala na koju drugu rubriku. Tako se ne spominje ni Hrvatska, ni Slavonija, kao ni Srbija, Bosna, Crna Gora, Makedonija i dr.

Unutar gore navedenih rubrika za slovenske pokrajine, u prvom se izdanju citiraju samo tri izvora. To su »Chronica der edlen Grafen von Cilli« pod »Steyermark«; »Johannes Victoriensis« pod »Kärnthen« i »Series episcoporum Gurcens« pod »Illyrien«. U drugom izdanju pod

² A. Potthast, rođen 1824. u Hörteru, umro 1898. u Lobschützu. Bio je bibliotekar u »Reichstagsbibliothek« u Berlinu. Bibliotekarsku službu vršio je od g. 1874. do 1894. Osim »Biblioteke« izdao je 1874. zbirku »Regesta pontificum Romanorum ab a. Chr. 1198 ad a. 1304. Posljednje izdanje svojeg priručnika radio je u mirovini.

»Illyrien« uvrštena je bivša zasebna rubrika »Kärnthén«, a uz nju se sada spominje, kao objašnjenje, u podnaslovu: Krain, Görz u. Gradiska, Istrien.³ Kod Štajerske broj se je izvora popeo na 20: Annales Austriae; – Admontenses; – Grastenses; – Lambacenses; – Voravienses; – S. Rudberti; Chronicon Admunt.; – Salisburgense; Genealogia marchiorum de Stirie; Enenkel: Fürstenbuch; Helwicus Thuringus; Otokar (von Steier); Chronica der edlen Grafen von Cilli; Liber censualis seu fructus; Necrologium – Admont, Garsense, S. Lamberti in Stiria, Reitenhals lac, Reunense, Salzburg, Seccoviense.

Kod Hirije ispao je u prvom izdanju spomenuti izvor: »Series episcoporum Gurcens.« a uvršteno je 15 novih izvora, i to: Annales Frisacenses; Johannes Victoriensis; Jacobus Notarius; Palladius Fuscus; Unrestus: Chron. Carinth.; Chronicon Spiliumbergense; Naugerius; Necrologia Aquil Jacobus de Utino; Chronica der edlen Grafen v. Cilli; Necrologium – Ebendorf, – von Freudenthal, – Ossaciense, – S. Pauli.

Unutar rubrike »Dalmatien« u prvom se izdanju navode četiri izvora, i to: Madius, Paulus de Paulo, Acutheis, Marulus, Tubero. U drugom izdanju k ovima je još dodan Thomas Spalatensis.

Najveći broj naših izvora uvršten je međutim pod rubrikom »Ungarn«. Ondje oni nisu napose grupirani, već se citiraju kronološkim redom zajedno s mađarskim izvorima. U prvom izdanju navode se: Diocleas, Rogerius Magister, Thomas Spalatensis, Madius, Historia Jadrensis obsidionis, Epistolae Johannis de Zredna, Acutheis, Palladius Fuscus, Marulus, Tubero. U drugom izdanju u popis je uvrštena još i Chronicon Zagrabiense.

Nekoliko naših izvora citira se još i pod drugim rubrikama. Tako pod »Deutschland« – Türkennoth: Tranquillus Parthenius Dalmata (Andronicua) i Litterae ad Maximilianum; – Kirchengeschichte – Pannonien: Vita s. Quirini – Deutsche Spezialgeschichte – Oesterreich: Passio sanctorum Quattuor Coronatorum.

Libellus de conversione Bagoariorum et Carantanorum citira se (uvi-jek skraćeno) pod raznim rubrikama unutar »Deutschland«, među izvorima za Karla Velikog, pod Bayern (b. Volksherrzoge in Bayern) i pod »Oesterreich« među općim izvorima za Austriju. Zanimljivo je da Potthast taj izvor nije uvrstio unutar izvora za Korušku, odnosno unutar naslova »Illyrien« za slov. provincije.

Ne citira ga niti unutar rubrike »Kärnthén und Friul« posebno uvedene kod »Deutsche Kirchengeschichte«. I ondje se taj izvor nalazi opet samo pod »Bayern«.

»Vita ss. Cyrilli et Methodii« citira se također pod nekoliko rubrika, pod »Böhmen« i među izvorima za kasne Karolinge od 888 do 1024. pod »Deutschland«. Nema ga pod Austrijom i slovenskim pokrajinama kao

³ K tome je dodano u zagradama: Venet. Provinz Udine, idrianer Bezirk von Krain, Görz u. Gradiska-Friaul; Görz u. Gradiska, Istrien Triest-österr.-illyr. Küstenland.

ni pod Ugarskom. Neki se izvori citiraju još i pod »Türkei«: Barletius, Chron Turc., Cippico sive Cepio i Tubero. Cippico se navodi i pod »Italien« – Venedig.

Ti popisi međutim nisu potpuni i u njima nisu navedeni neki naši izvori, iako su obrađeni u Potthastovoj »Biblioteci«. To vrijedi naročito za većinu naših hagiografskih djela koja su obrađena unutar skupine »Vita«, kao i za izvore uvrštene u drugo izdanje kao Annales Ragusini anonymi, Philippus de Diversis i Storia dell'assedio e della ricupera di Zara.

Ostaje nejasno zašto hagiografska djela s hrvatskog teritorija nisu uvrštena zajedno s ostalim izvorima u te rubrike. To što se u popisima ne spominje, iako se obrađuje u prvom izdanju, u »Supplementu« i u drugom izdanju: Vita s. Sabae Serviae archiepiscopi, može se protumačiti time što se za taj životopis sigurno nije našla rubrika u koju bi bio uključen, jer rubrike za Srbiju nema.

Rubrike unutar kojih su naši izvori svrstani predstavljaju inače poseban problem i traže posebno razjašnjenje. Postavlja se naime pitanje po kojem ih je kriteriju Potthast sastavio. Njihov raspored ne ide na žalost u korist lakom pronalazenju i upoznavanju izvora za historiju naših naroda i zemalja i unosi zabunu, pa čak pogoduje krivom interpretiranju to historije.

Premda se u prvi mah čini i previše očekivati od Potthasta da uvede rubriku »Südslawen« ili »Scriptores rerum Slavorum meridionalium«, ipak za uvrštavanje takve rubrike, ili barem neke slične pokaznice, postojalo je već tada (potkraj 19. stoljeća) naučno opravdanje i podloga. Ali Potthast to nije učinio. Izvori za južne Slaveni ne mogu se kod njega naći pod tim imenom, čak ni za najranija razdoblja. Kronološka unutarnja podjela, iz koje bi se moglo razabrati postojanje neke etničke zajednice ili skupine, vojne ili državne tvorevine južnih Slavena, ako ne u čitavom barem u jednom djelu srednjega vijeka, također ne postoji unutar uvedenih rubrika. Nisu uvrštene ni pokaznice, koje bi mogle zadovoljiti nekoliko aspekata. Potthast inače nije zazirao od raznih vrsta rubrika koje podrazumijevaju, i etničku, i kulturnu, i vojnu zajednicu, odnosno grupaciju, a isto tako je provodio i unutarnju kronološku podjelu rubrika. To se vidi u razradi popisa za izvore drugih naroda. Primjer mogu biti i sjeverni Slaveni, koje doduše Potthast ne zahvaća zajedno, ali osim rubrika Polen, Böhmen und Mähren uvrstio je i rubriku »Slaven (Wenden)«. Na južne Slaveni kao i na slavenstvo naših zemalja Potthast se nije osvrnuo nekom bilješkom ili drugim kojim upozorenjem, kao što inače običava činiti u drugim slučajevima.

Mnogo više međutim upada u oči i začuđuje da nema rubrike za Hrvatsku. Ne postoji rubrika »Croatiën, Slavonien und Dalmatiën« ili barem podrubrika »Croatiën und Slavonien«. Ne postoji ni podnaslov kao ni pokaznica koja bi upućivala gdje se izvori za tu zemlju mogu naći. Hrvatska je kod Potthasta naprosto progutana od Ugarske u istoimenoj rubrici gdje su bez ikakva spomena ili komentara hrvatski izvori

jednostavno ispremiješani s mađarskima, tako da se ne može znati šta se na šta odnosi. I pored toga što se hrvatski i mađarski izvori upotpunjuju za velik dio srednjega vijeka, uključivanje Hrvatske i njenih srednjovjekovnih izvora pod »Ungarn«, bez ikakva podnaslova ili spomena u bilješci iz čega bi bilo vidljivo da su oni ovdje obuhvaćeni, ne može se opravdati. Ne može se to uključivanje smatrati kao samo po sebi razumljivo i svima poznato i zbog toga što Potthast u sličnim slučajevima postupa drugačije, npr.: England, Irland – Schottland, Niederlande (Holland – Belgien – Flandern – Brabant – Burgund), njemačke zemlje, rubrike za pokrajine unutar Austrije itd. Ne može se također tvrditi da Potthast nije poznao u dovoljnoj mjeri našu srednjovjekovnu historiju, naročito historiju mađarsko-hrvatskih državopravnih odnosa, premda je u Evropi u to doba i u naučnim krugovima vladala katkada prilična neinformiranost i činile se svjesne ili nesvjesne pogrešne interpretacije naše historije. Naši su se historičari tada posebno trudili da dokažu svijetu naučnim sredstvima i argumentima našu narodnu egzistenciju i da objasne državopravni položaj Hrvatske kroz vjekove, pišući u tu svrhu prve veće priloge naučnog karaktera. Potthast međutim, kroz čije su ruke prošli podaci za desetke i desetke naših izvora srednjega vijeka kao i literatura (doduše ograničena) o njima, sigurno nije bio, a osim toga nije ni smio biti neupućen. Da je slijedio samo Schwandtnera, koji je izdanju naših izvora u istoj kolekciji s mađarskima dao naslov *Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum Croaticarum et Slavonicarum*, sigurno ne bi tako postupio. Ako se ugledao u Hanera, koji je u svom djelu obradio zajedno mađarske i naše izvore, a da to nije istakao u naslovu svoga djela postavlja se pitanje zbog čega je to učinio? Nije nevjerovatno da je u sastavljanju naslova rubrike na Potthasta djelovala tadašnja mađarska historiografija, koja je, služeći politici integracije, smatrala Hrvatsku integralnim dijelom Mađarske ne priznajući joj samostalnost ni u jednom razdoblju njena zajedničkog života. Potthast je, čini se, inače jednu u tom smislu formiranu koncepciju, koju je prilagodio i aktuelnoj političkoj situaciji. Ta pretpostavka čini se najvjerovatnijom, ali i bez obzira na njenu opravdanost i porijeklo Potthastova stava ostaje činjenica da je Hrvatska (i Slavonija) brisana iz popisa država pa čak i »poddržava« u čitavom srednjem vijeku.

Teško je reći koju je koncepciju slijedio Potthast kad je Dalmaciju izdvojio u posebnu rubriku ne navodeći nigdje njenu povezanost s Hrvatskom i povezanost njene srednjovjekovne historije i srednjovjekovnih izvora s hrvatskom historijom i izvorima. Moglo bi se pomisliti, da je Potthast slijedio Lucija koji je objavio naše izvore pod naslovom »*Rerum Dalmaticarum scriptores*«. Međutim i sadržaj i sam naslov Lucijeva djela, »*De regno Dalmatiae et Croatiae*« ne idu u prilog ovoj pretpostavci. To više što izvori navedeni u Potthastovoj rubrici pretpostavljaju širi pojam Dalmacije.

Čini se da je Potthast i ovdje kombinirao historijske aspekte s tadašnjim položajem Dalmacije. Vrlo je vjerovatno da je na Potthasta utjecala

suvremena politička konstelacija po kojoj je Dalmacija od 1815. bila direktno pod Austrijom i zaslugom bečkog dvora nije se sjedinila s Hrvatskom. Ipak on nije Dalmaciju citirao unutar rubrike za Austriju (zajedno sa slovenskim zemljama i Istrom), već je za nju stvorio posebnu rubriku, kao što je to učinio i sa Češkom. Pri tome su sigurno odlučivali više razni geografski i kulturnohistorijski argumenti nego nacionalni, to jest prešućeno slavenstvo i povezanost s Hrvatskom. Bez obzira i na te pretpostavke, Potthastova rubrika za Dalmaciju, onako kako je done-sena, bez pokaznica ili bilo kakva upozorenja, krnja je i ne ide u prilog cjelovitijoj i ispravnoj naučnoj informaciji o izvorima za srednjovjekovnu povijest naših zemalja i naroda.

Što se tiče izvora za historiju slovenskog naroda u srednjem vijeku, njih se razmjerno lako može naći prema imenima pokrajina, dakako pod rubrikom za Austriju. Na žalost o slovenstvu, odnosno slavenstvu ovih pokrajina kao i o Slovincima, nigdje nema ni riječi. Iako se historijska djela pisana u srednjem vijeku na slovenskom teritoriju ne mogu, kako kaže M. Kos, »nazvati slovenska historiografija, već više historiografija u pokrajinama u kojima žive Slovinci«,⁴ ipak u citiranju ovih izvora unutar spomenutih rubrika trebalo bi da dođe do izražaja da su to i scriptores rerum slovenicarum. Uvođenje jednog naslova, koji bi se, imajući ovo u vidu, odnosio na sve pokrajine, bilo bi korisno i potrebno. Za proučavanje historije slavenskih zemalja u srednjem vijeku bilo bi to adekvatnije i korisnije, a imalo bi i više opravdanja nego uvođenje naslova »Illyrien« za dio slovenskih pokrajina.

Potrebno je osim toga spomenuti da su slovenske zemlje zajedno s Austrijom uvrštene pod zajednički naslov, odnosno generalnu rubriku »Deutschland«. Unutar te rubrike, koja je podijeljena na A. Deutsche Reichsgeschichte i B. Deutsche Specialgeschichte, citiraju se razne njemačke zemlje, a među njima se kao prva navodi »Oesterreich« (sa slovenskim pokrajinama i Istrom), zatim slijede Baden, Württemberg itd. Uvrštavanje Austrije u tu rubriku obrazloženo je u bilješci u kojoj se kaže »da je ona, Austrija ondje obuhvaćena zato što se srednjovjekovna povijest Austrije može obraditi samo na temelju njemačke državne po-vijesti«.⁵

Potthast je sigurno spomenutim grupiranjem izvora htio upozoriti na jednu jedinstvenu srednjovjekovnu civilizaciju i kulturu istog, njemačkog, tipa i naglasiti protezanje njenih institucija na slovenske zemlje, pa i na Istru. Međutim, uključivanje Austrije sa slovenskim pokrajinama i Istrom pod Njemačku nije samo odgovaralo gore navedenim historijskim aspektima i koncepciji već i tadanjoj evropskoj političkoj konstelaciji. Ne može se, naime, izbjeći dojam da to grupiranje zemalja njemačkog jezika u jedno, pod nazivom »Deutschland«, vrlo sličij onodobnom njihovom okupljanju u »Njemačkom savezu« u kojem je Austrija imala sli-

⁴ M. Kos, Pregled slovenske historiografije, Jug. ist. čas. I (1935) str. 8.

⁵ A. Potthast, Bibliotheca historica Medii Aevi, Berlin 1896, str. 1665.

čan položaj prve zemlje. Potthast je izgleda i ovdje spajao (svjesno ili nesvjesno) svoje historijsko gledište s aktuelnim političkim stanjem.

U sklopu tog pitanja nije nevažno uvođenje naslova »Illyrien« kao zajedničkog za slovenske zemlje i Istru (osim Štajerske). Zašto je Potthast i 1862. i 1896. ostao kod tog od cara Franje iskonstruiranog, 1818. uvedenog, a 1849. već ukinutog i napuštenog naslova? Da li je ta reminiscencija prošlog uređenja austrijskih zemalja ostala silom inercije ili je ona odgovarala izvjesnim političkim i kulturnohistorijskim koncepcijama? Da li je Potthast želio time označiti, da se ovdje radi o jednoj posebnoj skupini zemalja za čije se stanovništvo može upotrijebiti zajednički termin Iliri? Termin bez naučne podloge, ali možda manje odiozan nego Slaveni. Predaleko bi nas odvelo kad bismo u želji da objasnimo Potthastov stav zašli u analizu političkih intencija cara Franje prilikom stvaranja »kraljevine Ilirije« i s tim u vezi u razmatranje nacionalne politike prema Slavenima unutar Austro-ugarske Monarhije, a sve u okviru austrijskog orijentiranja slavenskog nacionalnog prepodora i austro-mađarskog antagonizma. Predaleko bi odvelo također kad bi tražili utjecaje raznih tada aktuelnih teorija o autohtonosti slovenskog stanovništva, na uvođenje tog naslova. Iza naslova »Illyrien« krije se čitava jedna kompleksna problematika i teško je sa sigurnošću tvrditi šta je zapravo Potthast htio. U svakom slučaju može se reći da taj termin zbunjuje, pod kraj 19. stoljeća, i da je Potthast učinio smion pot-hvat kad je na naučni teren historije srednjega vijeka protegnuo jednu konstrukciju koja je 1850. godine definitivno propala. Ne treba posebno naglasiti da je uvođenje ili produžavanje života takve terminologije nenaučno (pa makar se to uzelo i najdobronamjernije za slovenske zemlje i narod) kraj stanja historijske nauke u doba kad je Potthast pisao drugo izdanje svoje »Biblioteke«.

Na temelju gornje analize može se na kraju zaključiti da je Potthast pri izradi svog »Dodatka« primjenjivao nekoliko kriterija i da se često kolebao između historijskih i aktuelnih državnih, odnosno političkih tvorevina, etničkih i nacionalnih skupina i zajednica te geo-historijskih jedinica. Čini se da je mislio kako će najlakše doskočiti teškoćama koje se javljaju pri sastavljanju takva pomagala ako kombinira nekoliko kriterija i međusobno ih prilagodi. Međutim on u tome ipak nije bio posvuda i posve dosljedan, i sasvim je shvatljivo da je na taj način moralo doći do propusta i nedosljednosti. To više što su na odabiranje kriterija utjecale i tadašnje političke prilike, kao i određene historijske koncepcije vremena u kojem je Potthast živio i radio. Zato koliko god je Potthast u svom djelu i u popisima zahvatio široko izvore srednjega vijeka i dao (gledajući u cjelini i u evropskim razmjerima) vrlo razrađene popise, koji se temelje na velikoj erudiciji, njegov priručnik ipak hramlje na tom mjestu rasporeda izvora, tamo gdje je faktološka objektivnost jedne bibliografije morala pokleknuti pred subjektivnošću historijskih koncepcija i suvremenih političkih argumenata. To se tiče naročito popisa za naše zemlje kao i za svrstavanje naših izvora u razne rubrike, pri čem su došli do izražaja: naročiti historijski razvoj, tada aktuelni

politički položaj naših zemalja i naroda, nedovoljno poznavanje naše srednjovjekovne historije, odnosno njenih izvora od strane evropske historiografije, i jednostrano, katkada nenaučno, interpretiranje ove historije. Zbog toga su izvori za historiju jugoslavenskih naroda u ovom popisu rastrkani po raznim rubrikama gdje ih se ne može lako uočiti, a izostavljeni su u rubrikama gdje bi ih trebalo citirati. Zato manjkaju i mnoge rubrike za naše zemlje i narode, a uvedene rubrike su takve da mogu dovesti naučno istraživanje naše srednjovjekovne historije katkada i na pogrešne putove.

Nakon prikaza ovih popisa, kojima Potthast inače pridaje veliku važnost, jer služe kao orijentacija istraživačima za izvore uvrštene u njegovu »Biblioteku«, treba razmotriti kako su u osnovnom, tj. prvom i drugom dijelu Potthastova priručnika, obrađeni ovi izvori, posebno naši srednjovjekovni izvori i zbirke izvora.

U prvom dijelu gdje se navode zbirke izvora i pomagala proveden je gotovo isti raspored rubrika kao i u gore opisanom »Dodatku« s popisima izvora.⁶ I ondje posebna rubrika za naše zbirke ne postoji, a nema ni rubrike za Dalmaciju niti naslova za slovenske pokrajine kao u »Dodatku«. Ne postoje niti pokaznice koje bi upućivale na druge rubrike.

Zbirke izvora za našu historiju moraju se stoga tražiti jedino pod: »Scriptores rerum Germanicarum et Austriacarum« (u prvom izdanju naslov glasi samo »Scriptores rerum Germanicarum«) ili pod »Scriptores rerum Hungaricarum«.

U ovim rubrikama navode se dvije zbirke, koje su izričito namijenjene, bilo u cjelini, bilo jednim svojim dijelom, izdanju naših izvora. To su: Farlati, »Illyricum sacrum« i Schwandtner, »Scriptores rerum Hungaricarum«. Farlati se citira u rubrici »Scriptores rerum Germanicarum et Austriacarum« unutar naslova »Sammlungen für einzelne Länder u. s. w.«. Osim toga citira se i pod »Scriptores rerum Italicarum«. To monumentalno i za objavljivanje naših izvora važno djelo ondje je gotovo izgubljeno, jer se citira zajedno sa nizom zbirki izvora za njemačke zemlje. Teško se naime može bez prethodnog znanja i samo na temelju naslova zaključiti da su ondje objavljeni ili obrađeni srednjovjekovni izvori za povijest jugoslavenskih naroda. Na što se zapravo odnosi, koje krajeve i razdoblje obuhvaća, ne može se doznati na žalost ni u rubrici »C«, gdje se zbirke pojedinačno detaljno opisuju. Za Farlatijevo djelo donose se ondje samo opći bibliografski podaci i bilješka o autorima.

Slična je stvar i s drugom za nas vrlo važnom i dragocjenom zbirkom J. G. Schwandtnera, u kojoj su uz mađarske objavljeni i naši izvori. Ta zbirka se citira zajedno sa ostalim mađarskim zbirkama u rubrici »Scrip-

⁶ Naslovi rubrika glase: A. Sammlungen allgemeinen Inhalts für Europa; B. Sammlungen für einzelne Länder u. historische Perioden: Scriptores rerum Austriacarum v. sub. Scr. rerum Germanicarum; - Gothicarum, Langobardicarum etc.; - Graecorum v. sub Byzantinarum; - Helveticarum; - Hispanicarum; - Hollandicarum v. sub Belgicarum; - Hungaricarum; - Italicarum; - Lusitanicarum; - Moravicarum v. Bohemicarum; - Norvegicarum v. Danicarum et Sueccicarum; - Polonicarum; - Russicarum; - Sueccicarum.

tores rerum Hungaricarum«. Budući da ondje nema nekog podnaslova ili podrubrike za Hrvatsku ili Dalmaciju, neupućenome će biti teško samo na temelju citiranog naslova dokućiti da se kod Schwandtnera nalaze objavljeni izvori za hrvatsku povijest. U obadva izdanja Potthast, unutar ove rubrike po zemljama, donosi samo spomenuti glavni naslov zbirke. Tek u drugom izdanju, i to samo ondje gdje se zbirke detaljno opisuju, Potthast je promijenio glavni naslov tako da donosi za čitavo djelo naslov trećega sveska, u kojem su objavljeni naši izvori. Naslov zbirke ovdje glasi: *Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum et Slavonicarum*.⁷

Ovo bi donekle olakšavalo upotrebu zbirke i pronalaženje naših izvora, ako ne u rubrici po zemljama, a ono barem u okviru detaljnog opisa. Na žalost to citiranje ipak ostaje bibliografski neispravno i netačno, pa može dovesti i do zabune. U drugom i trećem izdanju Schwandtnerove zbirke (koja izdanja Potthast također navodi: *Tyrnaviac (auch Budaë) 1765. 3 vol., Vicnae 1766–68. 3 vol.*) ne nalaze se naime naši izvori publicirani u drugom i u trećem svesku prvog izdanja. To međutim Potthast ne spominje, već štaviše pogrešno navodi da je u trećem izdanju ponovljen tekst prvog izdanja. Naslov dakle te zbirke naveden u rubrici »C«, prema trećem svesku prvog izdanja koje spominje »scriptores« za naše zemlje, ne odgovara u cijelosti sadržaju kasnijih izdanja.

Izvori za slovensku srednjovjekovnu historiju objavljeni su uglavnom u njemačkim ili austrijskim zbirkama: u »*Fontes rerum Austriacarum*«, »*Monumenta Germaniae historica*« i drugima. Međutim te se ne mogu niti u cjelini, niti u dijelovima uzeti kao nama namijenjene ili zbog nas uvrštene zbirke. – Zanimljivo je da se nigdje među zbirkama ne navodi Lucije i njegovo djelo, a ne navodi se također nijedna kod nas objavljena zbirka izvora do kraja 19. stoljeća.

S obzirom na publikacije pojedinih izvora, kao i u pogledu priručnika, časopisa i pomagala Potthast je također više nego oskudan što se tiče naših autora i djela. U prvom izdanju »Biblioteke« on citira samo Kukuljevićevu »Bibliografiju Hrvatsku« izdanu u Zagrebu 1860. g. Taj podatak unijet je naknadno i uvršten na kraju knjige pod rubrikom »*Berichtigungen und Nachträge*«. Potthast je to izdanje popratio bilješkom: »Važno za povijest Hrvatske u pomanjkanju drugih bibliografskih predradnji«;⁸ a stavio ga je u prvom izdanju i u »Suplementu« pod rubriku »*Oesterreich*«. U drugom je izdanju Kukuljevićeva »Bibliografija« izostavljena. Uvrštena je međutim već u »Suplementu« citirana Pohlinoва »Biblioteka«, koja se navodi prema izdanju izašlom u Ljubljani 1862. godine u časopisu »*Mittheilungen des histor. Verein für Krain*« pod naslovom: »*Marcus a S. Paduano (Pochlin), Bibliotheca Carnioliae, in qua reperiuntur scriptores, qui vel ipsi, vel eorum opera in Carniolia primam lucem aspexerunt, vel alias in, vel de Carniolia scripserunt.*« Pohl-

⁷ Potthast, *Bibliotheca*, 1896, vol. I, CXXXVII.

⁸ A. Potthast, *Bibliotheca* ... 1862, str. 1003., Supplement, str. 6.

novo djelo citirano je unutar naslova »Oesterreich«, gdje se također citiraju za slovensku historiju važna djela F. X. Kronesa: Die zeitgenössischen Quellen zur Gesch. der Grafen von Cilli, mit Einschluss der sogenannten »Cillier Chronik« (1341–1456) i časopis »Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen«, hrsgb. vom histor. Vereine f. Steiermark, Graz 1864–89.

U tom dakle prvom djelu Potthastove »Biblioteke« ostao je Pohlina kao jedini naš autor koji opisuje naše izvore i čije je djelo objavljeno na našem teritoriju. Od naših savremenih autora spominje se ondje još samo E. H. Costa.⁹ Potthast je u drugo izdanje »Biblioteke« uvrstio njegovu »Bibliographie der deutschen Rechtsgeschichte« izašlu u Braunschweigu 1858. Koliko je poznato, Costa je bio i jedini suradnik Potthastov iz naših krajeva. Izgleda ipak da ta suradnja nije bila velika. U dva navrata Potthast se zahvaljuje Costi i nekolicini ostalih suradnika na poslanim podacima i ispravcima, i to na kraju prvog izdanja i u uvodu »Supplementa« iz 1868.¹⁰ Prilično je vjerojatno da su zaslugom Coste ušle bibliografije: Pohlina, Kukuljevićeva i njegova. Da li potječe od njega i bilješka uz Kukuljevićevu bibliografiju »Wichtig für Geschichte Croatiens ...« (jedini komentar u Potthastovu djelu gdje se spominje hrvatska povijest) ne može se tačno znati. Kod Kukuljevića se navodi, kod mjesta izdanja, »v Zagrebu« umjesto »u Zagrebu«. Da li to može upućivati na autorstvo Slovenca Coste? Činjenica je da se ovo djelo citira među dodacima, a Potthast zahvaljuje upravo za dopune. Osim toga Costa je sam autor jedne bibliografije uvrštene u Potthasta, a poznato je da je sastavljao bibliografiju slovenskih knjiga.

Da li je uvrštavanje Kukuljevićeve »Bibliografije« pod rubriku »Oesterreich« također u vezi s Costinom suradnjom, teško je reći. Svakako je čudno što ona nije uvrštena pod Mađarsku. Potthast je zbirke za naše izvore, i to u prvom redu Farlatija, citirao unutar rubrike za njemačke i austrijske zemlje. Učinio je to dva puta, tj. u oba izdanja. Nije međutim uvrstio Farlatija u rubriku »Scriptores rerum Hungaricarum«, premda se kod Farlatija objavljeni i obrađeni izvori citiraju u »Dodatku« pod rubrikom »Ungarn«. Da li je Farlati uvršten pod Austrijom zbog Dalmacije? To bi mogao biti razlog, samo se postavlja pitanje zašto Schwandtnerova zbirka nije također ondje citirana, jer ona sadržava izvore kojima je Lucija dao naslov »Scriptores rerum Dalmaticarum«?

U drugom dijelu »Biblioteke« gdje su pojedini izvori svrstani abecednim redom i obrađeni na taj način da se za svakoga donosi uz naslov bilješka o značaju djela, podaci o rukopisu, izdanju, prijevodu i litera-

⁹ Costa, Etbin, Henrik (Novo Mesto 1832 – Ljubljana 1875), pravnik historičar, kulturni i javni radnik. Pripadao je političkoj stranci staroslovenaca i bio suradnik Bleiweisa. Uz ostalo bio je član i predsjednik »Maticе slovenske« (1864–1868), urednik časopisa »Mittheilungen des historischen Vereins für Krain«, u kojem je objavljivao historijsku bibliografiju (1855–1859). U »Letopisu Maticе slovenske« objavljivao je rasprave iz pravne historije, a u »Novicama« o načelima historiografije.

¹⁰ A. Potthast, Bibliotheca, 1896, »Nachschrift«; Supplement 1868, str. IV.

turi Potthast se uglavnom držao onog materijala koji je sadržan u naprijed citiranim zbirkama izvora i pomagalicama. To dolazi do izražaja naročito pri obradi naših izvora.

Od hrvatskih srednjovjekovnih izvora nalaze se ondje oni koje Potthast citira u popisima na kraju svog djela unutar raznih rubrika, a ponajviše unutar »Ungarn« i »Dalmatien«. K ovima međutim treba pribrojiti tri izvora uvrštena u drugo izdanje, kojih nema u popisu, i izvore uvrštene pod rubrikom »Vita«. Dok se u prvom izdanju nalazi ukupno 20 izvora (ne računajući Johannes de Ragusio), u drugom izdanju broj se popeo na 24.

Pri obradi tih izvora Potthast navodi kao editore Lucija, Schwandtnera i Farlatija, a kao literaturu najčešće citira djelo G. J. Hanera: *De scriptoribus rerum Hungaricarum et Transilvanicarum . . .* izašlom u Beču 1774. Za neka djela koja ulaze u užu mađarski interes, kao Rogerije, citira Potthast Czvittingera, Thuroczya, Bongara, Horanya i Endlichera, Hanera i Marczalya.

Kad se detaljnije razmotri Potthastova obrada naših izvora, može se primijetiti da se Potthast, naročito u prvom izdanju, u svakom pogledu pa i u sastavljanju kritičkih popratnih bilješki, oslanja zapravo samo na Hanera. Tako on jednostavno prenosi iz Hanera i krivo citirane naslove i pogrešne stranice, iz čega se vidi da nije ni konzultirao Schwandtnera ili Lucija u originalu. Kritičke primjedbe uz pojedine izvore oslanjaju se osim toga još i na predgovor, koji je Matija Bel dao Schwandtnerovu izdanju, a Haner citirao u svojoj knjizi. Zanimljivo je da Potthast u prvom izdanju nije donio ni jedan podatak za rukopise naših izvora.

U drugom izdanju Potthast se više ne drži slijepo Hanera, već donosi citate prema originalu. Također je donio i neke dopune, i to za Miha Madijeva i Tomu Arcidakona. Kod Miha Madijeva citira se još i Brunellijevo izdanje izašlo 1878. u Programu zadarske gimnazije. Kod Tome Arcidakona uvršteno je izdanje Farlatija i Heinemanna (nije uvršteno izdanje Račkog iz g. 1894), a kao literatura djela Dümmlera, Lorenza, Marczalija i Simonsfelda. Unesen je i podatak za rukopis Tomina djela, tj. signatura Vatikanske biblioteka i Pertzove rasprave u »Archiv-u« i »Neues Archiv-u«. Nekoliko dopuna unijeto je dakako i za Rogerija. Ondje je starim izdanjima pridodano još izdanje Endlichera, Florianusa i Heinemanna.

Za četiri novo uvrštena izvora uneseni su samo recentni podaci. Tako su Philippus de Diversis i Storia dell'assedio e della ricupera di Zara obrađeni prema izdanjima Brunellija i Morellija. Pri tom nisu izostavljena samo neka starija izdanja već i neka suvremena (Makušev). Osim toga »Storia dell'assedio« uvrštena je prema naslovu prijevoda, pravi je naslov »Cronica Jadertina« izostavljen, a ne spominju se ni podaci za latinski rukopis, koje je donio Valentinelli u svom opisu naših rukopisa mletačke Marciane. Za »Cronicon Zagrabiense et Varadiense« navode se naravno prilično iscrpni podaci za izdanje i literaturu prema mađar-

skim autorima. Za »Annales Ragusini anonymi« navodi se izdanje Nodila u »Monumenta spectantia Slavorum Meridionalium« vol. XIV seu Scriptores I, iz god. 1883. To je jedini spomen ove značajne zbirke, a Nodilo je uz Brunellija jedini naš suvremeni editor izvora.

Nikakve dopune s obzirom na izdanje i literaturu nisu unijete kod ostalih, već u prvo izdanje uvrštenih izvora. Ostaju dakle obrađeni uglavnom kao u prvom izdanju: Acutheis, Diocleas presbyter, Historia Jadrensis obsidionis, Litterae ad Maximilianum imperatorem, Marulus Marcus, Palladius Fuscus, Paulus de Paulo, Tranquillus Parthenius Andronicus i Tubero. Unijeti su ondje ipak neki sitniji ispravci. Popravljen je kronologija, odnosno datum života kod Cutheisa, za kojeg je Potthast bio naveo da je »aus Indra« i da je živio »cca 1452«. U drugom izdanju navodi se da je »aus Iadra i. e. Zara, cca 1366«, i citira se također naslov njegova djela opširnije. Slične manje dopune donijete su i kod ostalih izvora autora, popunjene su biljeske, popravljeni naslovi i paginacija.

Naši hagiografski izvori uvršteni su u skupinu »Vita« ponajviše na temelju izdanja u »Acta Sanctorum Bollandiana«. Potthast je uvrstio i obradio ova hagiografska djela: Acta s. Anastasii, Martyrium s. Anastasiae; Vita s. Cyrilli et Methodii; Vita s. Domnii; De s. Gaudentio ep. Arbensi in Dalmatia; Acta s. Irenaei ep.; Vita s. Quirini; Acta s. Raynerii aep.; Vita s. Sabbae Serviae aep.; Passio Sanctorum Quatuor Coronatorum.

Nisu uvrštena na žalost za hrvatsku povijest važna hagiografska djela: »Vita s. Johannis Ursini ep. Tragur.«; »Miracula s. Christophori« i »Translatio s. Anastasiae«. Sva tri ova djela bila su u to doba izdana i obrađena od Farlatija, Lucija, Račkoga i drugih.

Što se tiče same obrade citiranih životopisa kod izdanja se gotovo isključivo navodi »Acta Sanctorum« i tamo spomenuta literatura. Iznimku čine »Acta s. Irenaei«, »Vita s. Quirini«, Passio Sanc. Quatuor Coronatorum« i »Vita ss. Cyrilli et Methodii«. Ova djela bila su predmetom mnogobrojnih rasprava evropske historiografije.

Za nas je svakako od posebnog interesa obrada »Vita ss. Cyrilli et Methodii«. Ovo se djelo, kako je već gore rečeno, citira unutar raznih popisa izvora samo ne među našim izvorima. Obrada je inače izvršena vrlo detaljno, donijeti su podaci za mnoge rukopise, izdanja i literaturu. Unutar opsežne bibliografije navode se i dva djela naše historiografije: »Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda, slovjauskih apoštolov« od Račkoga, (koje je izašlo u Zagrebu 1857. kao jedno od prvih njegovih djela) i »Die neuesten Forschungen über die slav. Apostel Cyrill und Methodius« od Jagića izašlo u »Archiv für slavische Philologie« IV, u Berlinu 1879. To je jedino mjesto gdje se citira naša historijska literatura 19. stoljeća.

Uzevši u cjelini gore opisanu obradu izvora za hrvatsku povijest, mora se zaključiti da se ona svodi i u drugom izdanju na nekoliko osnovnih podataka. Većina izvora u prvom i drugom izdanju ima već spomenuta

tri podatka za izdanje i literaturu: Lucija, Schwandtnera i Hanera. To se svodi zapravo na ono što je donio Lucije još 1666, i to samo u »De regno Croatiae et Dalmatiae«, a ne u »Inscriptiones...« i drugim djelima. Istina Schwandtner je prešampao Lucija i dao mu veću mogućnost upotrebe, ali što se tiče kritičkog izdanja tekstova naših izvora, on nije pošao dalje od Lucijeva »De regno...«, jer, kao što je poznato, nije vodio računa ni o korekturama koje je Lucije dao u »Inscriptiones Dalmaticae«. Zbog toga Schwandtnerova publikacija ima svoju vrijednost više u komentaru koji je za naše izvore dao Matija Bel u predgovoru njegove zbirke. Hanerovo djelo, koje je zapravo kompilacija raznih autora, vrijedno je zbog podataka koji su ondje na jednom mjestu sabrani, ali nešto novo nije ondje donijeto s obzirom na kritičku obradu naših izvora. Haner se posvuda oslanja na Schwandtnera i M. Bela, pa čak reproducira i njihove pogreške, koje na taj način produžuju život.

Što se tiče izvora za slovensku historiju obrađenih u ovom osnovnom djelu Potthastova priručnika, njihov broj nije malen, iako Potthast, kao i kod Hrvatske, nije uvrstio sve, već tada publicirane i za slovensku historiju važne izvore. Obrada je izvora zastupana pretežno po austrijskim i njemačkim autorima. To su Kroner, Zahn, Chmel, Hormayr, Uhland, Milkowicz, i drugi. Od Slovenaca spominje se jedino Kopitar pri obradi »Conversio Bagoariorum et Carantanorum«, tj. njegovo izdanje karantanskog djela tog izvora u »Glagolita Clozianus«. Inače je obrada tog izvora izvedena pomno i s mnogo podataka. Ipak se ne spominje izdanje našeg Flaciusa Illyricusa, kao ni slovenski prijevod prema djelu Bilyja od J. Majcigera. Kao literatura citira se samo poznato djelo Golla.

Od srpskih izvora uvršten je, kako je gore već spomenuto, (uz popa Dukljanina, koji važi i za Hrvatsku) samo životopis »Vita s. Sabbae Serviae archiepiscopi«. Kao izdanje citira se i ondje »Acta Sanctorum«. Daničićevo izdanje navodi se u rubrici za literaturu, i to tako da je Domentijan citiran kao suvremeni autor tog životopisa izdanog »u Biogradu 1865«. Daničić se nigdje ne spominje.

Taj jedini, u užem smislu, srpski izvor uvršten je sigurno u Potthastovu »Biblioteku« zahvaljujući tome što se nalazi u »Acta Sanctorum«. Izgleda da Potthast nije imao namjeru obraditi srpske srednjovjekovne izvore, jer nema ni rubrike, ni izvora. Ovaj postupak je teško protumačiti i možda obrazložiti naučnim argumentima. Potthast je donio izvore za Bizant i Grčku, s jedne strane, Dalmaciju, Hrvatsku i Ugarsku, s druge. Obuhvatio je dakle Balkanski poluotok pa čak i Tursku, a izostavio je Srbiju, Bosnu, Crnu Goru i Makedoniju. Ćirilsko pismo sigurno nije bilo prepreka za uvrštavanje tih izvora, jer je Potthast uvrstio izvore za Rusiju i upotrebljavao pri tom ćirilska slova. Najprihvatljivije obrazloženje bilo bi njegova neupućenost u toj domeni, ali je nevjerovatno pa gotovo i nedopustivo pomisliti da Potthast nije poznao srpsku srednjovjekovnu historiografiju u doba kad je u Evropi cvao studij slavistike i proučavanje najstarijih slavenskih spomenika, među kojima je srp-

ska historijska književnost srednjega vijeka zauzimala istaknuto mjesto. K tome treba dodati i tada pojačani interes za srpsku historiju kod njemačkih autora (dovoljno je samo spomenuti Engla, čija je djela Potthast sigurno poznao, jer neka i citira, i naročito Rankea). U to doba doduše još nije izašlo epohalno djelo K. Jirečeka »Geschichte der Serben«, ali su već davno izašli radovi Šafařika i Jagića, a od Jirečeka su već bila štampana mnoga druga djela iz srpske historije, i to na njemačkom jeziku. G. 1892. izašla je već i njegova zbirka srpskih izvora.

Bez obzira na razloge koji su vodili Potthasta, potpuno izostavljanje srpske srednjovjekovne historiografije i srpskih narativnih izvora uopće čini njegovo djelo krnjim. Povijest srednjega vijeka jugoistočne Evrope, i posebno nas južnih Slavena, ne može se u cjelini obraditi, jer manjkaju ovi izvori. Srednjovjekovna jugoslavenska historiografija ostaje na taj način lišena jedne svoje značajne komponente.

Kad se na kraju promotri u cjelini obrada srednjovjekovnih izvora za historiju svih jugoslavenskih naroda, može se zaključiti da se ona i po broju, i po vrsti uvrštenih izvora, i po samoj kvaliteti razlikuje od obrade izvora ostalih evropskih zemalja i u cjelini ne dostiže njen nivo.

Upada u oči nepotpunost i neravnopravnost te obrade. Dok su izvori za historiju slovenskog naroda opširnije obrađeni, zahvaljujući interesu austrijske i njemačke historiografije, obrada izvora za historiju hrvatskog naroda samo je utoliko opširnija, ukoliko su ti izvori od interesa za mađarsku historiografiju. Srpski izvori kao da su izmakli kod Potthasta interesu evropske, bolje reći srednjoevropske, historiografije u užem smislu, pa je izostala i njihova obrada. Činjenica da se obrada onih naših izvora koji nisu bili predmet zanimanja spomenutih stranih fontoloških interesa svodi na donošenje najnužnijih podataka, kao i to da se tekstovi i podaci od 1862. nisu bitno izmijenili, pokazuje da se Potthast u većini slučajeva nije služio podacima iz prve ruke i da je ostavio po strani rezultate naše historiografije i fontologije postignute u 19. stoljeću. To je utjecalo i na cjelokupni aspekt obrade naših izvora koji je podložan gotovo isključivom utjecaju mađarske i austrijsko-njemačke tadašnje historiografije. Ovo je došlo do izražaja u popisima izvora na kraju djela, pri sastavljanju bilježaka uz pojedine izvore, pri uvrštavanju bibliografskih podataka pa i u odabiranju samih izvora, koji su svedeni striktno na scriptores, dok su ostala pravno-historijska, književna i druga djela izostala. To je došlo do izražaja i u odsutnosti podataka za naše zbirke izvora, pomagala i u odsutnosti naših fontoloških časopisa.

Imajući pred očima riječi samoga Potthasta da će njegovi podaci u prvom dijelu priručnika, s obzirom na zbirke izvora, a to isto vrijedi za podatke o pojedinim izvorima, biti pregled onoga što su pojedini narodi ostvarili do tada u toj domeni historijske nauke, onda se, na osnovu gore navedenih i u njegovom priručniku citiranih podataka, stanje naše srednjovjekovne historiografije i fontologije do kraja 19. st. ne može smatrati povoljnim.

JUGOSLAVENSKA SREDNJOVJEKOVNA FONTOLOGIJA U 19. STOLJEĆU

Vrlo oskudni podaci koje Potthast donosi za naše izvore, a koji u većini slučajeva pripadaju literaturi XVII i XVIII stoljeća, nužno nameću pitanje kakovo je bilo stanje naše srednjovjekovne fontologije u XIX stoljeću i koji su rezultati na tom području historijske nauke kod nas ostvareni do onog časa kad je Potthast izdao II izdanje svoje »Biblioteke«.

Porast zanimanja za historiju, polaganje temelja historiji kao nauci, u okviru čega posebno mjesto zauzimalje kritička obrada i objavljivanje izvora, sve te pojave toliko značajne za razvoj historijske nauke u XIX stoljeću nisu mimoišle tada ni naše zemlje. U tom stoljeću učinjeno je kod nas vrlo mnogo, tako da se u posljednjoj četvrtini XIX stoljeća mogu registrirati već značajni rezultati kod svih naših naroda. Istina, ritam razvoja nije bio kod svih posvema jednak, postojale su specifičnosti u razvoju u kojima se odražavao i historijski i tadanji suvremeni politički, ekonomski, socijalni i kulturni njihov položaj. Međutim, postojala je jedna zajednička crta, jedan zajednički put, zajednička težnja i zajedničko ostvarenje: u borbi protiv romantičnog-nacionalističkog diletantizma i pseudonaučnosti afirmirala se i iskristalizirala jedna naučna historija temeljena na objektivnoj istini i u službi naroda. Unutar toga kretao se i imao je svoje posebno značenje rad na izvorima srednjega vijeka, uglavnom sve ono što se može nazvati našom srednjovjekovnom fontologijom.

U vrijeme kad je Potthast objavio drugi put svoj priručnik, izašle su kod nas već mnoge zbirke izvora i mnoge kritičke rasprave i studije o njima. Izlazile su i periodičke publikacije posvećene manjim grupama izvora, opisima rukopisa i slično. Već punih trideset godina radila je sustavno i programatski na prikupljanju, objavljivanju i kritici izvora, posebno srednjovjekovnih, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, koja je od svog osnutka 1866. toj znanstvenoj aktivnosti posvetila naročitu pažnju jer je »objavljivanje izvora«, prema riječima predsjednika Račkog, bilo »njena glavna i najslavnija zadaća«. ¹¹ U Srbiji je od 1886. razvijala istu djelatnost Srpska akademija nauka koja je na višem naučnom nivou i s više sistema nastavila rad na kritici i objavljivanju srednjovjekovnih izvora započeo od Srpskog učenog društva. U Sloveniji, gdje su se zbog velike pokrajinske rasejkanosti i blizine njemačkog kulturnog kruga jače ispoljile i dulje zadržale tendencije lokalizma i nacionalnog diletantizma kao i tendencije bijega u tuđe kulturne sfere, potkraj stoljeća se naučnokritička historiografija temeljena na izvorima već jasno afirmirala i našla svoj najrječitiji slovenski i jugoslavenski znanstveni izraz u opusu Franca Kosa.

¹¹ Rački, Naert hrvatske historiografije, Rad 80 (1885), str. 306.

Počeci toga razvoja spadaju već u prve decenije i naročito u drugu polovicu 19. stoljeća pri čemu je za prva naučna ostvarenja i za pripreme kasnijih većih ostvarenja, od velike važnosti bilo okupljanje naučnih radnika, historičara u društvima, koja su do osnivanja akademija ispunila važnu ulogu pionira u usmjeravanju znanstvenog rada i u sustavnoj djelatnosti na području srednjovjekovne fontologije. U to vrijeme se javlja pod utjecajem tadanjih škola i naučnih ostvarenja na tom polju historijske nauke u svijetu, mlada generacija historičara, koja je posebnu pažnju posvetila srednjovjekovnim izvorima, njihovu objavljivanju i kritičnoj obradi. U Hrvatskoj su to Kukuljević, Rački, Jagić, Smičiklas, Klaić, Nodilo, Ljubić, Tkalčić; u Srbiji: Ruvarac, Daničić, Novaković, J. Šafařík, Stojanović, Vukomanović, Pavlović, Jireček; u Sloveniji: Rutar, Šuklje, Kaspert, Vrhovec, Kos.

Do 1850. djelatnost »Matice srpske«, »Matice ilirske«, »Matice slovenske« i »Društva srpske slovesnosti« može se nazvati prvim pokušajima u kojima je unutar više popularnog i rodoljubnog tretiranja historije naučnoj djelatnosti pripadala skromnija uloga. Tek oko 1850. kritički rad na historiji, pa tako i na prikupljanju, objavljivanju i obradi izvora zahvaća se više sistematski i po određenom programu. U Hrvatskoj je te godine osnovano zaslugom Kukuljevića »Društvo za jugoslavensku poviest i starine«, kojeg je program bio »da izvede na vidjelo i da sačuva od propasti sve izvore povestnice jugoslavenske, te ovako položi temelj kritičkom obrađivanju historije našega naroda«. ¹² Godine 1851. već je počeo izlaziti časopis toga društva »Arkiv za pověstnicu jugoslavensku«, u kojem se posebno mjesto posvećuje publiciranju izvora i historiografiji. I Društvo i Arkiv nemaju samo hrvatski već opće-jugoslavenski karakter. U njima rade i objavljuju hrvatski, srpski i slovenski historičari i zato to društvo i taj časopis imaju veliko značenje ne samo za Hrvatsku već i za jugoslavensku historiografiju i fontologiju. Značajnu prekretnicu predstavlja pokretanje časopisa »Književnik« 1864. g. u Zagrebu od Račkog i Jagića u kojem se postavlja akcent na kritičnu naučnu obradu i objavljivanje izvora.

Kod Srba se u to doba može pratiti gotovo analogan proces. »Društvo srpske slovesnosti« (osnovano 1842) razvija zaslugom J. Šafaříka i Gavrilovića upravo od 1850. pojačan interes za skupljanje i objavljivanje srednjovjekovnih izvora. To dolazi do izražaja u prilogima objavljenim u »Glasniku Društva srpske slovesnosti« kao i prilikom izdavanja značajne zbirke P. J. Šafaříka: »Památky dřevního písmenictví Jihoslovánův«, prve zbirke ne samo srpskih već i jugoslavenskih srednjovjekovnih »scriptores« izdane u XIX stoljeću. Od te godine pa dalje sve više raste potreba za naučnom afirmacijom društva, što se ostvaruje 1864. kad se ono pretvara u »Srpsko učeno društvo«. To društvo pripremalo je temelje za osnutak Akademije.

U Sloveniji su, osim Matice slovenske, okupljala historičare pokrajinska historijska društva, i to od 1843. za nutarnju Austriju; od 1846. g.

¹² Rački, Hrvatska historiografija, Rad 80.

za Korušku; od 1847. za Kranjsku i od 1850. za Štajersku. Veliku su ulogu igrali i muzeji, muzejska društva i njihove publikacije. Važno je spomenuti dvije značajne činjenice i dva datuma: od 1881. mlađa generacija historičara javlja se i djeluje u časopisu »Ljubljanski zvon«, a godine 1891. A. Koblar osniva časopis »Izvestija Muzejskega društva za Kranjsko«, čime se prekida dugotrajna i gotovo isključiva upotreba njemačkog jezika u naučnim publikacijama historijskih i muzejskih društava.

Rezultati rada na našim srednjovjekovnim izvorima ogledaju se prije svega u periodičkim publikacijama i časopisima izašlim uglavnom iz djelatnosti gore spomenutih društava i kasnijih akademija. Tu se nalaze sva tri elementa obrade izvora, tj. opisi rukopisa i podaci o njima, tekstovi izvora i kritičke rasprave o njima.

Periodika isključivo namijenjena objavljivanju izvora u XIX stoljeću bila je: Starine JAZU, kojih je do 1896. izašlo 28 svezaka, zatim Glasnik Srpskog učenog društva, II odjeljenje, do 1896. izašle 4 knjige izvora i Spomenik Srpske akademije nauka do 1895. izašlo 6 svezaka izvora.

Osim u tim publikacijama izvori su objavljivani i ocjene pisane i u ovim časopisima: u Hrvatskoj: Arkiv za povjestnicu jugoslavensku (11 svezaka), Književnik (3 sveska), Rad JAZU (116 svezaka), Biblioteka za povijest dalmatinsku, Bulletin di archeologia e storia Dalmata, Starohrvatska prosvjeta; u Srbiji: Glasnik Društva srpske slovesnosti, Glasnik Srpskog učenog društva, Godišnjica Nikole Čupića; u Sloveniji: Izvestija Muzejskega društva za Kranjsko (od 1891), Mittheilungen des Musealvereines für Krain (od 1889), Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark (od 1850), Carniola (od 1838), Mittheilungen des historischen Vereines für Krain (od 1846), Zbornik Matice slovenske, Ljubljanski zvon, »Kres«; U Bosni: Glasnik Zemaljskog muzeja. — Posebno je važan i Jagićev: Archiv für slavische Philologie za izvore na našem jeziku.

Izdavanje zbirki izvora započinje zapravo prilično rano kao plod individualnih napora, ali veći rezultati kritičko-naučnog objavljivanja izvora pripadaju drugoj polovici XIX stoljeća.

Do 1896. tj. do drugog izdanja Potthastove »Biblioteke« objavljene su slijedeće važnije zbirke izvora:

Šafařík P., Památky dřevniho pismenictvi Jihoslovanův (1851); M'klošić F., Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii (1858); Pucić M., Spomenici srbski (1858, 1862); Šafařík J. Acta archivi veneti (1860–1862); Kukuljević I., Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (1861–1862); isti, Monumenta historica Slavorum meridionalium (1863–75); Theiner A., Vetera monumenta Slavorum meridionalium (1863–75); Candler P., Codice diplomatico Istriano (1864); Daničić Đ., Život sv. Simeuna i sv. Save napisao Domentian (1865); isti, Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih (1866); Makušev V., Izsledovanija ob istoričeskikh pamjatnikah i bytopisateljah Dubrovnika (1867); Monu-

menta spectantia historiam Slavorum meridionalium (1868...); Tkalčić I., Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis (1873-74); Makušev V., Monumenta historica Slavorum meridionalium (1874, 1882); Zahn J., Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark (1875); Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium (1877...); Pavlović, I., Domaći izvori za srpsku istoriju (1877); Milojević M., Dečanske hrizovulje (1880); Schumi F., Urkunden und Regestenbuch des Herzogtums Krain (1882-1884); Tkalčić I., Monumenta historica civitatis Zagrabiae (1889...); Stojanović Lj., Svetogorski akti, biografije i pohvale, letopisi i rodoslovi, tipici, služba sv. Savi, pomenici, apokrifni i zapisi (1890); Jireček K., Spomenici srpski (1892); Jagić V., Razum i filozofija iz srpskih književnih starina (1892); Stojanović Lj., Mirosavljevo jevanđelje (1893); Koblar, Droptinice iz furlanskih arhivov (1891-94); Jaksch, Monumenta historica ducatus Carinthiae (1895); Novaković S., Pšinski pomenik, apokrifno žitije sv. Petke, Život sv. Vasilija Novog (1895).

Važno je istaknuti da je u tom razdoblju izašlo: 27 svezaka Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, 5 svezaka Monumenta historico-juridica i 6 svezaka Spomenika Srpske akademije nauka.

Što se tiče *kritike izvora*, treba odmah u prvom redu istaći djelo J. P. Šafaříka koji je već 1831. u Wiener Jahrbücher objavio »Übersicht der vorzüglichsten schriftlichen Denkmähler älterer Zeit bei den Serben und anderen Südslaven«. ¹³

Iako se to djelo ponajviše tiče srpske srednjovjekovne historiografije, ono je isto kao i Šafaříkovo djelo: »Geschichte der Südslavischen Literatur« odigralo vrlo veliku ulogu i vršilo utjecaj na sve historičare južnih Slavena.

Prvu kritiku jugoslavenskih izvora srednjega vijeka dao je zapravo Rački u svojoj raspravi: »Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srpsku povijest srednjega vijeka«, koju je publicirao u prvom i drugom svesku »Književnika« g. 1864. i 1865. Kritiku hrvatskih izvora dao je u »Scriptores rerum Chroaticarum« 1880. u Radu 51.

Pregled svih izvora dao je i Ljubić u svom »Ogledalu književne povijesti jugoslovenske«, 1864, ali to nije na kritičkoj visini.

Kod Srba je još 1856. Harion Ruvarac dao kritiku srednjovjekovnih srpskih izvora, poglavito »scriptores«, u svojoj raspravi »Pregled domaćih izvora stare srpske povestnice«. Ovo djelo preštampano je i popunjeno 1884. godine.

Objavljivanje i kritika jugoslavenskih srednjovjekovnih scriptores i uopće naših srednjovjekovnih narativnih izvora imalo je u devetnaestom stoljeću nekoliko karakteristika.

Poseban interes i pažnja posvećeni su izvorima pisanim na našem jeziku, i to historijskim, književnim i pravno-historijskim djelima u kojima se ispoljava naša narodna slavenska i jugoslavenska individualnost,

¹³ Ovo djelo izašlo je u prijevodu u »Letopisu Matice srpske« 1845. g.

čakako sa svim specifičnostima historija pojedinih naših naroda. To su pop Dukljanin, djela srpske srednjovjekovne historiografije, Aleksandrida, Tondal, Lucidar, Dušanov zakonik, Vinodolski zakon, Poljički statut i sl. Ne treba posebno iznositi razloge zašto je skup izvora za Cyrillo-Methodiana predstavljao naročiti zajednički interes slovenske, srpske i hrvatske historiografije i fontologije. Isto važi i za objavljivanje i kritiku izvora za bogumile, koje je inaugurirao Rački već 1867. u prvom broju Rada Jugoslavenske akademije, i od tada do danas ti izvori u svoj kompleksnosti privlače zajednički interes jugoslavenske kritičke historiografije.

Taj rad išao je ukorak s filološkim istraživanjima i obrađom naše najstarije književnosti. Pri tom su ćirilski i glagolski spomenici tražili poznavanje slavenske paleografije, što je također važno za razvoj metodologije i pomoćnih disciplina (Daničić, Novaković, Jagić, Kopitar, Šafařík, Miklošić, Krek).

U Srbiji je gore spomenuta povezanost došla naročito do izražaja, pa su vrlo često slavisti bili prvi kritički izdavači srednjovjekovnih srpskih izvora. Osim toga kritičko izdavanje srpske srednjovjekovne historiografije i narativnih izvora nametalo se kao imperativ zbog gotovo potpunog pomanjkanja tih izdanja, bez čega se uopće nije moglo pristupiti obradi srpske historije. (Do 19. st. postojali su samo odlomci nekih izvora objavljeni od Rajića.) Time se trebalo i suprotstaviti diletantskoj nacionalističkoj historiografiji pisanoj na temelju tradicije i nekritičke upotrebe tekstova.

Napor nastavljen na plodnoj inicijativi i temelju, koje je Šafařík dao u svojoj zbirci »Pamatky . . .« i ostalim djelima, a u čemu posebna zasluga pripada Harionu Ruvarcu, Daničiću, Novakoviću, Stojanoviću i Jagiću, okrunjen je velikim uspjehom, jer su do kraja stoljeća bili objavljeni, što u časopisima, što u pokrenutim Akademijinim serijama i ostalim zbirkama, i kritički obrađeni gotovo svi srpski narativni izvori i srednjovjekovna historiografija. Tako su životopisi, ljetopisi, pohvale, rodoslovi, hronografi, tipici, zakonici, i razna druga književna djela bili dostupni daljem naučnom istraživanju i obradi.

U Hrvatskoj se kako je već gore spomenuto posebna pažnja posvećuje izvorima za opće jugoslavenske teme i nastoji se povezivati i upotrijebiti izvori za historiju naših naroda, a rad na njihovu objavljivanju i kritici ostvariti zajedničkim naporima hrvatskih, srpskih i slovenskih naučnih radnika (Arkiv, Književnik, zbirke Jugoslavenske akademije itd.).

Za hrvatsku fontologiju je osim toga karakteristično da se nadovezuje na rezultate koje je već ostvario Lucije i koji su objavljeni u Farlatijevu djelu. Izdavanje naših »scriptores« obuhvatilo je stoga prvenstveno one izvori i pisce kojih nema u Lucija. To su uglavnom izvori za sjevernu Hrvatsku (Ivan Gorički, Brodarić i drugi) i historiografija XV i XVI stoljeća, tj. historiografija epohe humanizma i renesanse i provale Turaka. Posebna pažnja obraćena je na historijsko-pravne izvore,

na njihovo izdavanje i kritiku (hrvatski pisani zakoni, statuti gradova i općina, urbari). Pri tom se publiciraju izvori manjeg obima, ljetopisi, izvještaji, putopisi (Klimentović, Tomašić, Dubrovački anali, Vinciguerra, Giustinniani, Kuripešić, Petančić itd.). Značajan je također interes za izvore lokalne historije (Dalmacija) kao i za izvore crkvene historije, koji su uključeni često u velike teme doseljenja Slavena, djelovanje Ćirila i Metoda, odnosi Bizanta i Zapada na našem terenu itd.

Dugotrajna nekritička upotreba srednjovjekovnih izvora, naročito pisaca, stavila je u zadatak fontologiji toga doba da se primat u objavljivanju dade izvorima prvoga reda, na kojima se mogla temeljiti kritička historiografija i samo provjeravanje vjerodostojnosti narativnih izvora. Do kraja stoljeća publicirano je već mnogo izvora prvoga reda, pa se moglo dalje napredovati i u kritici onih izvora koji su već ranije, naročito od Lucija, bili objavljeni (Miha Madijev, Toma Arcidakon). Takvo komparativno izdanje dokumenata i pisaca donio je Rački u svojem djelu »Documenta«. Manjak domaćih izvora utjecao je na izdavanje pisaca u odlomcima, pa su uvršteni u Račkoga oni odlomci stranih djela koji su mogli dopuniti naše izvore.

Upravo ovaj aspekt objavljivanja i kritike izvora nastalih na stranom terenu ili po stranim historičarima važan je i karakterističan za slovensku fontologiju, koja se uz ostalo posebno posvetila kritičkoj obradi vijesti važnih za slovenski narod a donijetih kod stranih pisaca kao što su Fredegar, Joannes Victoriensis, Pavao Djakon i sl. (Rutar, Kos i drugi).

Ovaj sumarni pregled pokazuje jasno, da je srednjovjekovna fontologija kod nas bila u toku XIX stoljeća razvijena i da su nove generacije historičara, nastavljajući na radove prethodnih stoljeća, postigli značajne rezultate koji se mogu slobodno staviti uz bok naučnih rezultata ostvarenih kod velikih evropskih naroda tako detaljno i iscrpno obrađenih kod A. Potthasta.

Zusammenfassung

JUGOSLAVISCHE MITTELALTERLICHE GESCHICHTSQUELLEN IN A. POTTHASTS WERK »BIBLIOTHECA HISTORICA MEDII AEVI«

In Hinblick auf die Neubearbeitung des Werkes »Bibliotheca Historica Medii Aevi« von A. Potthast, d. h. auf die Ausarbeitung des neuen Repertoriums der mittelalterlichen Geschichtsquellen (Repertorium fontium Historiae Medii Aevi), gibt der Verfasser eine ausführliche Darstellung und Analyse des Werkes von Potthast (erschienen in Berlin im Jahre 1896) mit besonderer Berücksichtigung der Bearbeitung mittel-

alterlicher Geschichtsquellen, die sich auf die Völker Jugoslaviens beziehen. Der Verfasser ist der Meinung, dass Potthast eine ziemlich große Anzahl von Quellen (besonders der slovenischen und kroatischen) auf grösstenteils zufriedenstellende Art bearbeitet hat, obwohl das Niveau dieser Quellenbearbeitung diejenige der übrigen Völker Europas meistens nicht erreicht. Eine große Anzahl der Geschichtsquellen ist ganz weggelassen (wie z. B. juristische Quellen, Gesetzbücher u. a.). Die Bearbeitung der aufgenommenen Quellen gründet sich hauptsächlich auf den Angaben der Geschichtsliteratur des 17. und 18. Jhdts. (Lucius, Schwandtner, Haner). Ausführlicher bearbeitet sind nur diejenigen Quellen, die für die ungarische bzw. österreichisch-deutsche Geschichtswissenschaft von Interesse sind. Der Verfasser betont, daß grundlegende Werke der jugoslavischen Historiographie des 19. Jhdts. die sich auf die mittelalterlichen Quellen beziehen, fast völlig fehlen (Šafařík, Kukuljević, Rački, Jagić, Ruvarac, Daničić, Novaković, Rutar, Kos). Ebenfalls sind nicht bearbeitet die Sammlungen der Quellen, die in verschiedenen Publikationen des 19. Jhdts. erschienen sind. Als besondere Unterlassung betrachtet der Verfasser die Tatsache, dass in Potthasts Werk die serbischen mittelalterlichen Geschichtsquellen nicht berücksichtigt wurden, was der Erforschung der mittelalterlichen Geschichte Südosteuropas, insbesondere der jugoslavischen Völker Abbruch tut.

Da die Angaben in Potthasts Werk kein vollständiges Bild des Standes der jugoslavischen mittelalterlichen Quellenforschung vermitteln, erachtete es der Verfasser als notwendig, ein besonderes Kapitel den wissenschaftlichen Ergebnissen bei den jugoslavischen Völkern bis zum Augenblick des Erscheinens von Potthasts Werk zu widmen. Der Verfasser gibt eine Übersicht der wissenschaftlichen Tätigkeit (historische und wissenschaftliche Vereine, Akademien u. s. w.) sowie der wichtigsten bibliographischen Angaben für Quellensammlungen, Zeitschriften, kritische Darstellungen der mittelalterlichen Quellen und macht auf die grundlegenden Resultate der jugoslavischen Quellenforschung des 19. Jhdts. aufmerksam, die in vieler Hinsicht im Vergleich mit den Resultaten anderer Völker Europas, die Potthast sonst in seinem Werk detailliert bearbeitet hat, nicht unterschätzt werden dürfen. Der Verfasser ist der Meinung, dass die Quellen zur mittelalterlichen Geschichte der Völker Jugoslaviens, obwohl sie nicht so zahlreich und in europäischen Ausmassen nicht so bedeutsam sind, doch eine bessere und präzisere Bearbeitung verdient hätten für die der Stand der jugoslavischen Quellenforschung genügend Voraussetzungen bot. Bei der Arbeit an dem neuen Repertorium wurden diese Momente berücksichtigt. Darüber sowie über die Neuerscheinung des ersten Bandes des Repertoriums wird nächstens berichtet werden.